

Kunnen Boomvalken *Falco subbuteo* nestpredatie voorkomen?

Peter de Boer en Hans Hut

Haviken *Accipiter gentilis* staan er om bekend niet voor een kleintje vervaard te zijn. In prooijisten zijn naast soorten van meer dan een kilo (Rietgans, Fazant, Wilde Eend) ook andere predatoren te vinden (Bijlsma 1993). Ook de Boomvalk *Falco subbuteo* behoort tot de reguliere havikprooien; in enkele gevallen gaat het om adulte vogels, maar doorgaans betreft het juvenielen. Dat het bezoek van een Havik aan een boomvalknest niet altijd op een debâcle voor Boomvalken hoeft uit te lopen (Bijlsma 1993a), blijkt uit onderstaand stuk.

Gebied en methode

De waarnemingen werden in 1997 verricht bij een boomvalknest aan het Eemskanaal in Midden-Groningen (Foto 1). Langs het kanaal staat een dubbele rij populieren met onderbegroeiing van meidoorn, wilg, zwarte els en esdoorn. Aan weerszijde van het kanaal is het grondgebruik agrarisch, met een gelijke verdeling naar gras- en akkerland.

Foto 1. Overzicht van de broedplaats van de Boomvalk langs het Eemskanaal, juli 1997. (Foto: Hans Hut). *View of the surroundings of the Hobby nest near Eemskanaal, July 1997.*

Een oud nest van een Zwarte Kraai *Corvus corone* op 12 m hoogte in een populier diende de Boomvalken als nestplaats. Het nest werd op 16 juli voor het eerst bezocht. Er zaten drie jongen van resp. 2, 4 en 4 dagen oud in. Het oudste jong vloog op 15 augustus van het nest, de overige jongen volgden op resp. 17 (middelste jong) en 18 (jongste) augustus. Om de groei van de jongen bij te houden is het nest daarna om de dag bezocht. Daarnaast zijn er bij het nest met behulp van een op afstand bedienbare camera foto's gemaakt. In totaal zijn er tussen 14 juli en 20 augustus 21 bezoeken aan de broedplaats gebracht, doorgaans in de avond. Tijdens deze bezoeken zijn alle waarnemingen binnen een straal van 250 m rond de nestplaats van potentiële predatoren genoteerd, en de reacties daarop van de Boomvalken. Het gaat om negen gevallen: 2x een Havik, 1x een Sperwer *Accipiter nisus*, 3x een Buizerd *Buteo buteo* en 3x een Torenvalk *Falco tinnunculus*. Deze gevallen zullen stuk voor stuk worden beschreven.

Resultaten

Havik

Geval 1. Op 6 augustus werd de broedplaats rond 13.00 uur bezocht om een nieuw rolletje in de camera te plaatsen. Beide boomvalkouders alarmeerden fel. Al snel werd duidelijk dat niet onze aanwezigheid voor die consternatie zorgde, maar een juveniel vrouwtje Havik dat in de boom naast de nestboom zat. De Boomvalken voerden afwisselend stootduiken uit op de Havik. Deze bleef enkele minuten stil zitten, omdat de Boomvalken met drieste stootduiken op elke beweging van de Havik reageerden. Havik noch Boomvalken trokken zich iets van ons aan (we zaten op een afstand van 100 m). Omdat we de jonge Boomvalken liever niet in de maag van de Havik zagen verdwijnen, hebben we haar met geschreeuw en handgeklap weggejaagd.

Geval 2. De volgende ochtend, 7 augustus, werd aan de overkant van het kanaal (aan de zuidkant) gepost. Vanaf dat punt is er goed zicht op het nest en de omgeving, zodat prooiovergaves, voedingen en andere activiteiten direct opgemerkt kunnen worden. Rond 9.00 uur begon het vrouwtje hard te roepen en kwam het mannetje als uit het niets in steile duikvlucht tevoorschijn. De eerste gedachte was dat het mannetje een prooi droeg en enthousiast werd begroet. Maar dat was niet het geval. Er volgde namelijk geen sierlijke prooioverdracht, maar een stootduik die enkele meters voor de populieren langs voerde. Hierna ging het mannetje op enige afstand in de top van een populier zitten alarmeren. Op het eerste gezicht viel er geen gevaar te ontdekken. Na enig zoeken werd een juveniel vrouwtje Havik zichtbaar in een populier, op 20 m van het boomvalkennest. Vermoedelijk ging het om hetzelfde vrouwtje als gisteren. Omdat het minstens 20 minuten zou duren om bij het nest te komen, besloten we het tafereel gade te slaan zonder in te grijpen. Na de eerste stootduik volgden er nog twintig, waarvan het merendeel door het mannetje werden uitgevoerd. Voor de duikvluchten werd opgeklommen tot 50-70 m hoogte. Op het hoogtepunt aangekomen werd 180° gedraaid en met roeiende vleugelslag evenwijdig aan de singel omlaag gedoken, rakelings langs de

Havik. Twee maal werd niet voorlangs, maar *door* de singel gedoken. De Havik zat ondertussen niet stil en probeerde aanvallen te ontkomen door dekking te zoeken. Hiertoe ging ze steeds een stukje lager in een volgende boom zitten. Door de dichte begroeiing was ze minder kwetsbaar voor de aanvallen. Met het van boom naar boom vliegen werd de afstand tussen Havik en nest steeds groter. Na ruim een kwartier bevond de Havik zich op 50 m afstand van het nest en vloog ze evenwijdig aan de singel om honderden meters verderop weer neer te strijken. De Boomvalken beschouwden hiermee het gevaar als geweken, al bleven ze nog enkele minuten alarmeren.

Sperwer

Geval 3. Op 17 augustus passeerde een vrouwtje Sperwer op 70 m afstand van het nest. Dit ontlokte geen reactie van het boomvalkvrouwtje, dat op dat moment op het nest zat.

Buizerd

Geval 4. Op 7 augustus passeerde op 150 m noordelijk van het nest een adulte Buizerd. Deze werd met vier stootduiken verjaagd.

Geval 5. Op 17 augustus zat er een adulte Buizerd in de singel ten oosten van het nest. Beide Boomvalken waren aanwezig maar reageerden niet, vermoedelijk omdat de Buizerd op *c.* 250 m afstand zat.

Geval 6. Op 18 augustus zat wederom een adulte Buizerd in de betreffende singel, ditmaal op 200 m afstand. Het mannetje Boomvalk vloog fel alarmerend in de richting van de Buizerd. Hij boog echter halverwege af en vloog met een grote boog terug naar zijn vaste zitpost.

Torenvalk

Geval 7-9. Op 24 juli, 1 augustus en 16 augustus werd een mannetje Torenvalk, dat tot op resp. 150, 100 en 80 m van het nest naderde, door het mannetje Boomvalk achterna gezeten totdat hij minstens 300 m van het nest was verwijderd.

Discussie

Van de rond het nest waargenomen Sperwer en Torenvalken hadden de jonge Boomvalken weinig te vrezen. Een korte achtervolging van één van beide ouders was voldoende om deze roofvogels in een wijde boog om het nest te laten vliegen, dan wel te verjagen. In hoeverre Buizerds potentiële predatoren van nestjongen zijn, valt te bezien. In uitgestrekte bosgebieden komt predatie van nestjongen door Buizerds zeker voor, zij het bij uitzondering (waarnemingen van R.G. Bijlsma op de Veluwe). In meer open landschappen, zoals in Groningen, lijkt de Buizerd weinig kans te hebben een nest van Boomvalken te plunderen.

De Havik vormt een ander verhaal. De door ons waargenomen vogel leek doelgericht richting boomvalknest te koersen. Ondanks de harnakkigheid van de Havik slaagden de Boomvalken erin haar weg te jagen. De eerste keer werden zij door ons een handje

geholpen, maar gezien de afloop bij de tweede keer was dat wellicht niet eens nodig geweest. Dat een snelle en behendige soort als de Boomvalk erin slaagt een Havik bij zijn nest weg te houden, lijkt niet zo bijzonder. Maar de afloop van een havikbezoek verloopt niet altijd zoals bij het Groningse broedpaar (Bijlsma 1993a)!

De Boomvalk doet het in Nederland de laatste tien jaar slecht. De geschatte afname belooft waarschijnlijk minimaal 50% (Bijlsma & de Vries 1997). In het voormalige bolwerkje van Drenthe werd in 1997 slechts één succesvol broedgeval gemeld, en deze broedde in een houtwal in half-open landschap (voorlopige resultaten van het nestonderzoek; R.G. Bijlsma). Al eerder is erop gewezen dat Boomvalken mogelijk in open landschappen nog een kans van slagen hebben (van Manen 1994). In de grotere bos- en heidecomplexen in Drenthe is de soort inmiddels zeer schaars geworden; een succesvol broedgeval is hier nauwelijks meer te verwachten. Ook op de Veluwe, een ander voormalig bolwerk van Boomvalken (Bijlsma 1993), is de Boomvalk drastisch gekelderd en zijn de broedresultaten slecht. Hier werd al in de jaren zeventig een predatiecijfer van 10% onder jonge Boomvalken (door Haviken) genoemd (Bijlsma 1980). Eenzelfde trend is ook in Duitsland geconstateerd; in een studiegebied rond Berlijn daalde de boomvalkpopulatie tot eenderde van het niveau van de jaren zestig, ook hier vermoedelijk een gevolg van havikpredatie (Fiuczynski 1991).

In Groningen broeden bijna alle Boomvalken in open landelijk gebied, op erven van boerderijen, in houtsingels en op hoogspanningsmasten (de Boer & Koks 1996). Haviken zijn in deze gebieden dun gezaaid. Boomvalken kunnen potentiële predatoren beter zien aankomen in open landschappen, terwijl hun afschrikkingstactiek (felle stootduiken) in een dergelijk landschapstype effectiever kan worden toegepast dan in bosrijke streken. Hoewel onze bevindingen slechts zijn gebaseerd op één nest, lijkt het niet gewaagd te opperen dat Boomvalken een rooskleuriger toekomst hebben in open agrarisch landschap dan in de boscomplexen van Oost- en Zuid-Nederland. Overigens moge duidelijk zijn dat -hoezeer we ook verknocht zijn aan Boomvalken- we er geen enkele moeite mee hebben dat Haviken blijkbaar als regulator van het aantal broedparen van Boomvalken optreden. Integendeel, het is uitermate interessant te volgen hoe onderlinge interacties kunnen leiden tot aantals- en (mogelijk) habitatverschuivingen. Vroeg of laat zal dat resulteren in een nieuw populatieniveau van Boomvalken, en het is volstrekt irrelevant daaraan een oordeel toe te kennen of dat beter of slechter is dan het vorige.

Dank

De familie Zuur wordt hartelijk bedankt voor het betreden van hun land en het lenen van hun trap. Rob Bijlsma stroomlijnde het verhaal en schreef gedeeltelijk de discussie.

Summary: Can Hobbies *Falco subbuteo* prevent nest predation?

A single nest of Hobbies was observed in the nestling stage during 21 visits in 1997. It was an old

crow's nest, at a height of 12 m in a poplar in open farmland in the province of Groningen. It contained three young, which fledged between 15 and 18 August. During the survey, nine other raptors were recorded in the vicinity of the Hobby nest: 2x Goshawk *Accipiter gentilis*, 1x Sparrowhawk *A. nisus*, 2x Common Buzzard *Buteo buteo* and 3x Kestrel *Falco tinnunculus*. All raptors within a 200 m radius around the nest were chased and/or attacked. A juvenile female Goshawk elicited a fierce response (steep diving, calling), and despite taking cover in trees, she was forced to leave the immediate surroundings of the Hobby nest. It is suggested that Hobbies in The Netherlands have a better chance of rearing young in open farmland than in woodland. The latter used to be the core breeding habitat, but Hobbies declined by at least 50% during the last decade (Bijlsma & de Vries 1996), especially in woodland habitats and probably because of Goshawk predation. Nest defense against Goshawks is presumably more effective in open habitats than in woodland.

Literatuur

- Bijlsma R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam/Antwerpen.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G. 1993a. Zes, vijf, drie, twee, nul, of: de teloorgang van twee broedsels van Boomvalken *Falco subbuteo*. Drentse Vogels 6: 37-50.
- Bijlsma R.G. & de Vries C. 1997. Broedresultaten en trends van roofvogels in Nederland in 1996. De Takkeling 5(1): 7-42.
- de Boer P. & Koks B. 1996. Boomvalken *Falco subbuteo* in Groningen: hoogspanning ten top. De Takkeling 4(3): 30-43.
- Fiuczynski D. 1990. Feinddruck und Nistplatzangebot als limitierende Faktoren für Siedlungsdichte und Bruterfolg beim Baumfalken *Falco subbuteo*. Birds of Prey Bulletin 4:63-72.
- van Manen W. 1994. Habitatwijziging bij Boomvalken *Falco subbuteo*? De Takkeling 2(3): 43-44.

Adres: Lagelandsterweg 6, 9623 PC Lageland (050-3022350).

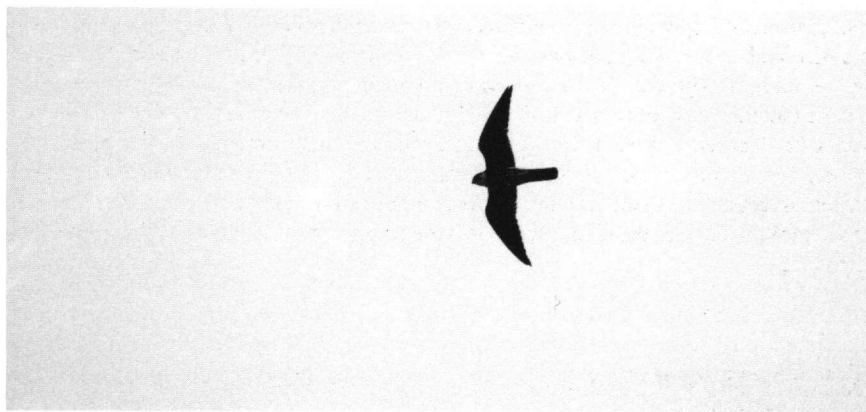

Foto. Adulte Boomvalk, Gemeenschapspolder, nazomer 1995 (Nirk Zijlsmans). *Adult Hobby*.